

BASICS OF TEACHING MUSIC IN SCHOOLS

Nishonova Zilola

Fergana region, Uzbekistan district

Secondary School No. 5

music teacher

Annotation: The article describes the peculiarities of musicology, the basics of teaching music in secondary schools and teaching children.

Keywords: Music, rhythm, perception, art, foundation, culture, morality, feature.

MAKTABLARDA MUSIQA FANINI O'QITISH ASOSLARI

Nishonova Zilola

Fargona viloyati O'zbekiston tumani

5 sonli umumta'lim maktabi

musiqa fani o'qituvchisi

Annotatsiya : maqolada umumta'lim maktablarida musiqa fanini o'qitish va bolalarga talim berish asoslari musiqashunoslikning o'ziga xos xususiyatlari bayon etilgan .

Kalit so'zlar: musiqa , ritm , idrok , san 'at , asos , madaniyat , marifat , xususiyat .

Maktabda musiqa fani musiqashunoslik va pedagogikada qo'lga kiritilgan yutuqlarga tayanadi. Bu printsiplarni o'quvchilarni hozirgi musiqa-pedagogikasida ilmiy asoslangan bilimlar bilan qurollantirishni talab etadi. Shubhasiz, musiqa pedagogikasida va amaliyotida mavjud barcha bilimlarni bolaga berishning iloji yo'q. Biz o'quvchiga asosan o'zbek musiqasining boy imkoniyatlaridan va umumbashariy musiqa asarlaridan ayrim namunalardan nazariy hamda amaliy bilim-malakalarni berish imkoniyatiga egamiz, xolos. Ana shu ilmiy bilimlar ta'limning mazmunini belgilovchi muhim hujjatlar- musiqa madaniyati fanidan dastur va darsliklarda o'z ifodasini topadi. Albatta, har bir dars o'zining tuzilishi va mazmuni bilan ilmiy asosda tashkil topishi lozim. Musiqa haqidagi bilimlar doirasi- musiqiy ta'lim-tarbiyada asosiy omildir. Dars jarayonida o'quv materialining bolalar bilim va tajribasiga mosligi, bolalar ovozining rivojlanish qonuniyatlarini hisobga olish, nota qonuniyatlarini to'g'ri o'rgatish, asarni bolalar fikriy qobiliyatiga mos tahlil etish va boshqalar- darsning ilmiylik printsiplari tashkil etadi. Ilmiylikni sistemaliliksiz amalga oshirish qiyin. Darsning barcha o'quv elementlari hamda keyingi darslarning ham o'zaro mantiqiy bog'lanishi- sistemalilikning asosini tashkil etadi. Kuylash va tinglash uchun asarlarni bolalar bilim, malakalari aytim mashqlari darajasida xos tanlash va ularni soddadan- murakkabga, ma'lumdan-noma'lumga qarab o'zlashtirishni ta'minlash- sistemalilik demakdir. Darsning har bir elementi, kelgusi mashg'ulotning mantiqiy davomi bo'lib, pedagogik maqsadlarni amalga oshirilishi esa davomiylik demakdir. Darsdagi predmetlar aro aloqa (adabiyot, tasviriy san'at, tarix) mazkur printsiplarni asosida darsning unumli, samarali o'tishini ta'minlaydi. Sistemalilik va davomiylik printsiplari, ilmiylik va bilimlarning bolalar uchun tushunarli bo'lishi printsiplari o'zaro uzviy bog'langan. Sistemalilik va davomiylik printsiplari qat'iy amal qilish natijasidagina o'quvchilar musiqa fanidan bilimlarga ega bo'lishlari mumkin. Demak, ilmiylik sistemalilik va davomiylik musiqa ta'limining mazmunini belgilovchi hujjatlarda ham o'qituvchi faoliyatida ham o'z ifodasini topadi. Bu printsiplarni amalda tadbir etish ta'lim mazmunini takomillashtiradi, o'quvchilarning musiqiy o'quv faoliyatini aktivlashtiradi.

2. Darsda o'quvchilarning ongliklik va aktivligi:

Onglilik ta'lim jarayonida o'quvchilarning faollik ko'rsatishi bilan bog'liq, chunki ta'lim jarayonida o'quvchilarni musiqiy bilish faoliyatini aktivlashtirmasdan turib, o'quv materialining ongli o'zlashtirilishiga erishib bo'lmaydi. O'quvchi dars jarayonida ongli -emotsional o'zlashtirgan bilimlardangina amaliy faoliyatda bimalol foydalanishi mumkin. Ta'limda onglilik va aktivlik o'zaro uzviy bog'langan didaktik kategoriyalardir. Har qanday faollik asosida mustaqil aqliy faoliyat yotadi. Faollik deganda biz o'quvchining ham o'qish, ham musiqiy faoliyatlarini nazarda tutamiz. O'quv faolligi umumiy faollikning ajralmas qismi bo'lib, u musiqiy bilimlarni egallash, bilishga, anglashga qaratilgan faoliyatdir. Demak, bilish faolligi bola faoliyatining mahsuli bo'lib, bilimlarni egallashda faol ishtirok etish, kuchaytirilgan faoliyat ko'rsatish demakdir. Onglilik va aktivlik-didaktikaning yetakchi printsiplaridan, chunki bilimni o'zlashtirish- o'quvchi amaliy faoliyatining asosiy sifati bo'lgan- bilish jarayoniga bog'liqdir.

Musika idroki kishi hayoti tajribasini boyitadi, voqelikni badiiy his etib, bilish qobiliyatini o'stiradi, fikrlash xususiyatini rivojlantiradi. Shuni ta'kidlash lozimki, musika san'atlar ichida o'ziga xos xususiyat va imkoniyatlarga ega. Musika tinglovchisi ham kuylovchisi, ijrochisi ham bastakor belgilagan sur'at (temp)ga sozlanishi, shu maromda kuylashi shart. Aks holda jaranglayotgan musika va uning tinglovchisi orasida uzilish hosil bo'lib, idrok buziladi. Ana shuning o'zi ham musika mashg'ulotlarida, ayniqsa onglilik va aktivlik nihoyatda muhim rol o'ynaydi. Binobarin, o'quv materialini osondan-murakkabga va ma'lumdan-noma'lumga o'tish printsipti asosida bolalarning ongli musika idrokini, aktivligini rivojlantirish yo'li bilangina ularning musika madaniyatini shakllantirish mumkin. Zero, mashhur pedagog-olimlarning «Bolalarni musiqaga qanday qiziqtirmoq kerak?» degan muammoni o'rta tashlashi bejiz emas. Darsda musika materialini ongli ravishda o'zlashtirishda ilmiylik muhim rol o'ynaydi, chunki u musika asarlarining nazariy asoslarini, ifoda vositalarini bilib olishga asosiy mezon hisoblanadi.

O'quvchilarning darsda onglilik va aktivligi ayniqsa, aytim malakalarini shakllantirish uchun zarur. Bunda o'qituvchining tushuntirish vositalari maqsadga muvofiqligi, aniq va ravshanligi, bolalar nutq boyligiga mosligi, qo'shiqlar esa ular ovozigacha mos tushishi shart. Notalarni o'rganishda esa onglilik va aktivlik musiqaning nazariy va amaliy jihatdan to'g'ri o'rganish va o'zlashtirishni osonlashtiradi. Bilimlarni qabul qilish va o'zlashtirishda barcha sezgi a'zolarining faoliyatini to'g'ri uyushtirish katta ahamiyatga ega. Sezgi a'zolari qanchalik ko'p ishtirok etsa, bilish shunchalik osonlashadi. Bu qonuniyat ancha ilgari Ya.A.Komeskiy, G.Pestolotsi, K.D.Ushinskiy kabi buyuk pedagoglar tomonidan asoslanib berilgan edi.

Ko'rsatmalilik musiqani o'qitishning ham muhim qonuniyati hisoblanadi, chunki bu fanning tabiati ko'rsatmalilikni ko'proq talab etadi.

Musika pedagogikasi fani namoyandalaridan biri N.L.Grodzenskayaning ta'kidlashicha: «Musika tarbiyasida musiqaning o'zi o'ziga ko'rgazmali vositadir. Chunki u ko'z bilan emas, balki quloq bilan idrok etiladi. Masalan, o'qituvchi mashq yoki qo'shiq ohangini chalib, kuylab ko'rsatganda ohang va so'z asosan quloq bilan «ko'rib» qabul etiladi. Musika tinglaganda ham asar tahlilida ham ohang ko'rgazma sifatida chalib «ko'rsatiladi».

O'qituvchining chalishdagi qo'l harakatlari, dirijerligi, yuz ifodasi, doskaga ilingan qo'shiq plakati, mashq yozuvi ham ko'rgazmali vositadir, ammo u musika sadosi ko'rgazmaliliga yordamchi, ikkinchi darajali vositadir. Buni shu bilan isbotlash mumkinki, musiqani ko'zi ojiz kishi idrok etadi; ammo u tasviriy san'atni idrok etolmaydi, tabiat go'zalligini ko'rolmaydi, ularni musika tasvirida tasavvur qilishi mumkin. Ammo boshlang'ich sinflarda asar syujetiga xos kartinalar asar badiiy mazmunini konkret tasavvur etib idrok etilishiga yordam beradi. Ayniqsa, doskaga ohangning grafik chiziqlar bilan ifodalanishi, klaviatura orqali musika tovushlarini chalib ko'rsatish dastlabki idrok malakalarini shakllanishiga muhim rol o'ynaydi. O'rta sinflarda esa ko'rgazmalilik nota yozuvlari orqali konkret va absolyut sistemaga o'tadi.

4. Musika materialining bolalar bilimi va malakalariga mosligi printsipti:

Mazkur printsipti asosan dasturdan o'quv materiallarini va bu materiallar asosida dars mazmuni tuzish jarayonida qo'llaniladi. Bunda har bir sinfning umumiy bilim va malaka darajasi hisobga olinishi shart. Har bir sinf o'quvchilarining bilim va malakasini hisobga olib, darsning yillik taqvimiy rejasini tuzish uchun musika darslarining o'quv dasturida o'qituvchi uchun asarlarni tanlash imkoniyati beriladi. Mazkur xususiyat bilan ham musika darsi boshqa fan darslaridan farq qiladi. Bunda qo'shiq kuylash, tinglash uchun asarlar, vokal-aytim mashqlari, musika savodi materiallari, asarlar tahlili uchun atamalar va bastakorlar

ijodiga xos ma'lumot hamda dalillar hayotiy misollar bilan bolalarning bilim, malakalariga mos holda tanlanadi hamda dars rejaları tuziladi.

Agar boshlang'ich sinflarda musiqa darslarini mutaxassis o'qituvchi olib bormagan bo'lsa, tabiiyki dastur o'zlashtirilishi ko'pincha bir tomonlama- u ham bo'lsa, asosan qo'shiq o'rganish bilan kifoyalangandir. Demak, bolalarning bilim darajasi va musiqa malakalari orqada qolgan, shuning natijasida ular 5-sinf o'quv materiallarini o'zlashtirishga qiynaladilar. Bunday holda o'qituvchi boshlang'ich sinf o'quv materiallarining eng asosiy va zaruriy qismlarini o'quv yilining birinchi yarmida «tezlashtirib o'qitish metodlari» bilan o'tib olib, so'ng 5-sinf materiallarini o'tishga boshlaydi. Umuman olganda mazkur didaktik printsiplari barcha sinflarda darsga tayyorgarlik ko'rish jarayoni va uni sinfda amalga oshirish vaqtida qo'llanilib boriladi.

5. Musiqa darslarida bilim va malakalarning mustahkamligi printsiplari:

Mazkur printsiplarni amalga oshirishning eng asosiy sharti yuqorida bayon etilgan to'rtta printsiplarga jiddiy amal qilishdan iboratdir. Bilim va malakalarning chuqurligi, mustahkamligi va turg'unligiga erishish uchun ularning hayotiylikini ta'min etish lozim, ya'ni mazkur asar va uning ijro uslubi madaniy hayotimiz uchun zarur ekanligi haqida bolalarda ishonch hosil etish lozim. Ikkinchidan, asarlar tanlashda quyidagilarga amal qilish maqsadga muvofiqdir:

Darsda olinadigan bilimlar doirasi va malakalar majmui uchun musiqa darsi amaliyotidagi takrorlanish va qaytarish xususiyati (qo'shiqni jumalarga bo'lib qaytarib-qaytarib o'rganish, keyingi darslarda kuylash, musiqa asarlarini qayta tinglash) muhim rol o'ynaydi. Shu bois musiqa darslarida o'quvchilar tomonidan daftar tutishga ham unchalik hojat yo'q, chunki barcha bilimlar asosan dars jarayonida olinadi. Kuylash va tinglash malakalari esa amaliy faoliyat jarayonida shakllanadi. Darsda olingan har bir yangi bilim elementi dars faoliyatida kuyiladi o'zlashtiriladi va u keyingi darslarda keng qo'llanib doimiy bilim-ko'nikmaga aylanadi. Bu xususiyati bilan ham musiqa darsi boshqa fanlardan farq qiladi. Ta'lim printsiplari o'zaro bog'langan, bir-birini to'ldiradigan didaktik kategoriyalardir. Respublika umumta'lim maktablarida musiqa ta'lim-tarbiya Kontsepsiyasi musiqa ta'limi mazmunini yanada takomillashtirish, uni hozirgi davr talablari asosida qayta isloh etish, musiqa ta'lim-tarbiyaning milliy asoslari bilan boyitish, o'quv dastur amallari va darsliklarida ortiqcha, ikkinchi darajali narsalarni chiqarib tashlash, musiqiy o'quv materialining bolalar uchun tushunarli bo'lishini ta'minlash kabi muhim tadbir-yo'nalishlar alohida qayd etib o'tiladi. Shu bois, o'qituvchi umumdidaktik printsiplari bilan bir qatorda musiqa ta'limining o'ziga xos printsiplarini ham yaxshi bilishi va ta'lim jarayonida unga qat'iy amal qilishi lozim. Biz yuqorida maktabda musiqa ta'limining umumdidaktik hamda o'ziga xos printsiplari bilan tanishib, ularning ta'riflari haqida muayyan tushunchalarga ega bo'ldik. Ta'lim printsiplari bir-biri bilan chambarchas bog'langan, bir-birini to'ldiradigan ya'ni bir pedagogik hamda metodik talab bo'lib, ularga qat'iy amal qilish dars samaradorligini oshirish, o'quvchilarni puxta musiqiy bilim, ko'nikma va malakalar bilan qurollantirish, musiqiy-ijodiy qobiliyatlari, imkoniyatlarini tobora kengaytirishga juda katta ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Shu bilan birgalikda «musiqa madaniyati» predmeti o'ziga xos xususiyatlari bilan bog'liq metodikasining o'ziga xos printsiplarini ham ilgari suradi. Bular- emotsionallik va onglilikning birligi printsiplari, badiiy va texnik birlik printsiplari, lad, ritmik hissiyot va shaklni his etish birligi printsiplari. Bu printsiplari o'quvchilarning musiqiy qobiliyatlari, musiqaga qiziqish, did tarbiyasi va nihoyat musiqa madaniyatini rivojlantirishga yo'naltiriladi. Emotsionallik va onglilikning birligi printsiplari muhimligi- musiqa san'atining o'ziga xos xususiyati, uni idrokning o'ziga xosligi bilan belgilanadi. Musiqiy idrokning rivojlanishi ongli emotsional taassurotlarni talab etadi. Musiqa asarlarini ta'sirini anglash, uning mazmunini ochishga yordam beradi. Badiiyligi va texnik birligi printsiplari asarning badiiy, ifodali ijrosi muayyan malaka hamda ko'nikmalarni talab etadi. Masalan, qo'shiq o'rgatish jarayonida o'qituvchi o'quvchilarga vokal-xor malakalarini shakllantiradi, kuyni ijro etish uchun bolalar musiqa cholg'u asboblari ritmik jo'r bo'lish uchun o'quvchilar bu cholg'ularda chalishning oddiy usullarini egallagan bo'lishlari kerak.

Foydalangan adabiyotlar ro'yxati:

1. Dmitrieva L. G., Chernovannenko N.M. Metodika muzikalnogo vospitaniya v shkole.- M., 1989.
2. Gulomov A.K. O'qitish printsiplari va metodlari. -T., 1992.
3. Omonullaev D. Maktabda musiqa tarbiyasi metodikasidan lektsiyalar kursi (musiqa-pedagogika fakultetlari studentlari uchun o'quv qo'llanma)-T., 1990.

4. 4.Telcharova R.A. Uroki muzo'kalnoy kulturo'. -M., 1991.
5. 5.Umumiy o'rta ta'lim maktablarida musiqa madaniyati fani bo'yicha sinov dasturi (1-7 sinflar) -T., 1998.